

собрание законов Российской империи. Собрание второе. – СПб.: в типографии 2-го Отделения Собственной ЕИВ Канцелярии, 1867.–Т. XXXIX. – 14 июля 1864 г. – С.613 – 618.

8. Шушара Т. Этапы и основные тенденции развития учебных округов Украины в XIX начале XX века / Тетяна Шушара. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <file:///C:/Users/%D0%94%D0%B8%D0%B0%D0%>

ІСТОРІЯ БЛАГОДІЙНОСТІ ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО ДВОРЯНСТВА В ДОКУМЕНТАХ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ

Наталія Гончарова

*кандидат історичних наук, доцент
кафедри української і всесвітньої історії та культури,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
(Україна)*

Вивчення особливостей благодійної діяльності представників шляхетного стану на теренах південноукраїнських губерній Російської імперії ґрунтується на значному джерельному масиві. Метою статті є аналіз документальних джерел з історії благодійності аристократів Півдня України в XIX ст., наявних в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського НАН України.

Основні джерельні матеріали за темою дослідження зосереджені у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві, а також регіональних державних архівах Дніпропетровської, Миколаївської, Одеської, Херсонської областей, в архівних установах сусідніх держав, як от: Російському державному військово-історичному архіві, Російському державному історичному архіві, Національному архіві Республіки Молдова та ін.

Чимало фактичних даних про благодійний аспект життя дворянської спільноти означеного регіону зберігається у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. Найбільшу цінність для розкриття теми становлять справи фонду II «Історичні матеріали», об'єднані в збірці Я. Новицького. Ця збірка містить документи про життя та побут дворянства різних губерній Російської імперії. Незважаючи на те, що ці документальні матеріали не стосуються досліджуваного регіону, аналіз представлених у них реєстрів дворянських прізвищ, описів дворянських маєтків і поміщицького майна дозволяє робити загальні висновки щодо типовості рис дворянського побутування в різних регіонах Російської імперії.

Губернії Півдня України висвітлені в документах фонду «Історичні матеріали» з різною мірою повноти та глибини. Найчисленнішими є інформативні дані щодо Катеринославської губернії. Насамперед, це документація губернських предводителів дворянства щодо описів дворянських маєтків на Катеринославщині, зокрема статистичні відомості про кількість худоби, врожай, ціни на зернові; проведення дворянських виборів, представлення кандидатів на виборні дворянські посади; діловодна документація та листування з поміщиками, судові позови; дворянські розкладки щодо поштових шляхів, рекрутських наборів тощо.

У матеріалах предводителів дворянства Катеринославської губернії наявні відомості про допомогу армії місцевими аристократами: пожертвування продовольства, худоби, возів, коней, палива [3; 5; 7; 12], котрі доводять активну участь вищого стану в благодійній підтримці воїнів, поранених, скалічених і цивільного населення у військових конфліктах XIX ст. Сприяють розкриттю досліджуваної проблематики матеріали дворянських опік Катеринославської губернії та повітів. Діяльність дворянських опік як основного органу станового піклування була спрямована на підтримку аристократів, котрі потрапили у складну

життєву ситуацію, захист їхнього майна, збереження нормального функціонування дворянських маєтків. Цей напрям дворянської благодійності мав внутрішньостановий характер. Серед документальних джерел, котрі містять відомості про роботу дворянських опік на Катеринославщині, згадаємо справи про встановлення піклувального управління над поміщицьким майном [8; 9], описи рухомого та нерухомого майна померлих дворян [1; 6; 7; 13]. Аналіз змісту цих документів розкриває причини та процедуру впровадження такого управління, висвітлює структуру справ опіки та документів, з яких вони склалися, обсяги рухомого та нерухомого майна, приналежного місцевому нобілітету тощо. Наприклад, у кожній повітовій дворянській опіці була наявна відомість, до якої вносилися імена опікуваних дворянських дітей, їх вік, місце знаходження в даний час та прізвище опікуна з повним розписом належного їм майна. Так, в 1813 р. Олександрівською повітовою дворянською опікою Т. Іванов був призначений опікуном Андрію Карпинському. Проведений опис майна засвідчив, що малолітньому дворянину належали: будинок із земляної цегли, вкритий очеретом, 700 дес. землі, 10 ревізьких душ, велика та дрібна худоба, вози, сані, меблі, незначна кількість посуду й білизни. Окремо описувалась ікона «кругла, середньої величини, оздоблена з обох боків сріблом із позолотою» [5, с. 67-68]. А С. Кашенко, призначений у 1848 р. тим же повітовим органом опікуном до п'ятьох дітей померлого дворянина Івана Горлинського, звітував про те, що малолітні сироти успадкували: старий будинок, вкритий очеретом, комору, дерев'яний сарай, льох, шафу простої роботи, кілька чавунних та мідних предметів посуду, а також жіночий мантол із лисячим коміром [13, с. 1-4].

Ще однією причиною для встановлення опіки над маєтком могло послужити жорстоке поводження поміщиків із кріпаками. У таких випадках власник маєтку повністю відсторонювався від управління, не мав права

проживати в маєтку і користуватися послугами дворових людей, але, як і раніше, отримував із маєтку весь прибуток. Серед матеріалів Інституту рукопису зберігається справа дворянина Івана Ліньова про жорстоке поводження із селянами, датована 1843 р. Повітова палата карного суду визнала аристократа винним у нелюдському ставленні до кріпаків і присудила сплатити на користь скарбниці штраф у розмірі 30 руб. сріблом, попередивши його, щоб надалі він утримувався від подібної поведінки «під острахом найсуворішого учинення з ним за законом» [10, с. 78]. У 1847 р. рішенням Катеринославського дворянського зібрання І. Ліньова виключили зі списків землевласників Олександрівського повіту Катеринославської губернії. Опіку над майном (300 дес. землі та 4 ревізькі душі) й п'ятьма дітьми отримала дружина Пелагея [4, с. 866]. У 1850 р. у тому ж Олександрівському повіті стало відомо, що капітан Павло Куксенко в своєму маєтку закатував до смерті дванадцятирічного хлопчика. У ході розслідування з'ясувалося, що цей випадок не був поодиноким. Дворянське зібрання повіту постановило: сприяти арешту Куксенка, опікунське управління маєтком передати дружині, яка до злочинів чоловіка була непричетна [11, с. 77-79].

Стосовно інших губерній Півдня України наявні лише окремі документи. Зокрема, це листування з предводителем дворянства Єлисаветградського повіту Херсонської губернії про поставки дворянкою Байдак палива для казарм [2, с. 1-2]. Крім того, у фонді міститься діловодна документація Бессарабської губернської дворянської опіки: грошові звіти опікунів за 1884-1894 рр., описи майна тощо [14, с. 1-2].

Таким чином, використання вищезазначених документальних джерел із критичною їх оцінкою цілком дозволяє охарактеризувати основні напрямки благодійної діяльності дворянської спільноти, поширені в південноукраїнських губерніях, довести дієвість активності місцевого нобілітету щодо підтримки нужденних.

Література:

1. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського НАН України (далі ІР НБУ), ф. II, спр. 2811, 4 арк.
2. ІР НБУ, ф. II, спр. 2849, 2 арк.
3. ІР НБУ, ф. II, спр. 2858, 2 арк.
4. ІР НБУ, ф. II, спр. 24039, 870 арк.
5. ІР НБУ, ф. II, спр. 24628-24638, 136 арк.
6. ІР НБУ, ф. II, спр. 24669-24675, 44 арк.
7. ІР НБУ, ф. II, спр. 24698-24703, 166 арк.
8. ІР НБУ, ф. II, спр. 24704-24714, 212 арк.
9. ІР НБУ, ф. II, спр. 24721-24743, 276 арк.
10. ІР НБУ, ф. II, спр. 24772-24775, 100 арк.
11. ІР НБУ, ф. II, спр. 24789-24796, 204 арк.
12. ІР НБУ, ф. II, спр. 24823-24825, 152 арк.
13. ІР НБУ, ф. II, спр. 24975, 4 арк.
14. ІР НБУ, ф. II, спр. 30498, 2 арк.

БЕССАРАБСЬКИЙ ДВОРЯНИН ОЛЕКСАНДР СТЮАРТ:

НЕВІДОМІ СТОРІНКИ БІОГРАФІЇ

Ганна Градинар
*магістрантка кафедри
української і всесвітньої історії та культури,
факультет української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – д. іст. н., проф. Циганенко Л.Ф.*

Однією з характерних ознак історії Російської імперії другої половини ХІХ ст. став стрімкий розвиток науки. З'являються наукові школи та лабораторії; передові вчені намагаються активно втілювати